

ŠTĚPÁN JIŘIČKA

NEÚPLNÁ ENCYKLOPEDIE
IDIOTŮ

(VE KTERÉ MOŽNÁ NALEZNETE I SEBE)

NEÚPLNÁ
ENCYKLOPEDIE
IDIOTŮ

(ve které možná naleznete i sebe)

Štěpán Jiříčka

PŘEDMLUVA

Tato kniha je přeplněna původními myšlenkami – a jen málokterá je moje vlastní. Popularizátoři přírodních věd si už zvykli na postavení intelektuálních plagiátorů rabujících mozky svých kolegů, kteří jsou natolik zaměstnáni, že nemají čas podělit se o své objevy se světem. Zním tucty těch, kdo by každou z kapitol této knihy napsal lépe než já.

(Matt Ridley, Červená královna)

I kniha, kterou držíte v ruce, je plná myšlenek. A téměř žádná z nich není moje vlastní. I já jsem hodně raboval mozky lidí, kteří jsou mnohem chytřejší než já. I já znám tucty lidí, kteří by dokázali tuto knihu napsat lépe než já. Je jen na čtenáři, aby posoudil, jestli výsledek připomíná dort, který vařil pejsek s kočičkou v Čapkově pohádce, nebo mu tato myšlenková a informační kompilace doplněná místy o moje vlastní spekulace přinesla nějaký užitek či snad pobavení.

Podobně jako Matt Ridley, i já jsem hluboce zavázán všem vědcům a autorům myšlenek, z jejichž mozků jsem čerpal.

O IDIOTECH A IDIOTSTVÍ OBECNĚ

PROČ TATO ENCYKLOPEDIIE?

Po celém světě se v knihkupectvích, knihovnách i domácích knihovničkách válí kupy encyklopedií a atlasů. V lidské povaze je informace sbírat, třídit, klasifikovat, katalogizovat a já nevím, co všechno ještě. Máme encyklopedie hub, vojevůdců, akvarijních rybiček... Tak proč neudělat i knihu o idiotech?

Když jsem tohle řekl kamarádovi u piva, tak odpověděl: „*Sám seš pěkněj idiot. Jak chceš udělat encyklopedii pro sedm nebo osm miliard lidí. Každěj je přece občas idiot a někdo skoro pořád. Někdy stačí jen jediný nevhodný nebo v nevhodnou chvíli vyřčený slovo a nálepky idiota se jen tak nezbavíš.*“

Oponoval jsem, že se jedná přibližně jen o miliardy tři nebo čtyři. O ženách se neříká, že jsou idiotky. Maximálně tak blbá kráva, a encyklopedii nenadaných jalovic psát nechci. Fakt, že idioti jsou převážně muži, dokonce potvrdila i studie uveřejněná roku 2014 v British Medical Journal. Autoři analyzovali výsledky Darwinových cen za posledních 20 let a zjistili, že muži se na vzorku čítajícího zhruba 300 výtečníků podíleli téměř 89 procenty. Jistě nemusím připomínat, že tuto cenu dostávají obvykle posmrtně lidé, kteří se sami vyřadí z lidského genofondu vlastní stupiditou. Ačkoliv tedy nemalá část příslušníků rodu Homo věří, že osoby s penisem a varlaty jsou nadřazené osobám s dělohou a vagínou, což má dokazovat jejich

výrazně větší zastoupení mezi vědci, politiky a manažéry, na opačném pólu, tj. mezi idioty se nacházejí osoby bez dělohy dost možná také ve výrazně větším počtu.¹

Britský psycholog Simon Baron-Cohen² přišel před pár lety s *empaticko-systematizující teorií*, která charakterizuje vnímání lidí do dimenze empatické a dimenze systematizující. Mužský mozek se vyznačuje větší dominancí systematizující dimenze. Muži mají ve všem rád, ale také mají mnohem menší schopnost vcítit se a pochopit myšlení jiného člověka. Podobně na tom jsou autisté, mezi kterými opět převládají muži. Baron-Cohen se dokonce domnívá, že autismus je extrémním případem mužského mozku. I vyšší inteligence je v běžném životě k ničemu, když nerozumíte tomu, co vám okolí sděluje nebo co si myslí. Při troše bujné fantazie bych mohl říct, že všichni muži jsou tak trochu autisté. Profesionální psycholog by mě možná za předchozí odstavce vykostil a konstatoval by, že svět není tak jednoduchý, jak si ho představuji, ale čtenář možná pochopí, že se

---

¹ Tuto nadřazenost jsme po celá staletí mimo jiné demonstrovali tím, že jsme téměř výhradně předávali tituly, funkce, hmotné majetky a nemovitosti velikosti zahrádek i říší, domků i hradů z otce na syna. Dynastie jsou záležitostí hlavně mužskou. Ženy jsme nutili přejímat naše příjmení a rodokmeny jsme zásadně sestavovali na základě dědičnosti jména po meči. Těžko si nevšimnout, že tento náš mužský monopol končí. Snad nám to ženy nevrátí i s úroky.

² Pokud Vám zní jeho jméno povědomě, pak je to proto, že se jedná o bratrance herce Sachi Barona-Cohena, který se nesmazatelně zapsal do historie rolí Borata.

snažím o svůj svébytný humor, se kterým se v knize ještě párkrát setkáte (a jsem možná také tak trochu autista).

Pojďme dál. Děti musíme z encyklopedie také vyškrtnout. Chovat se jako idiot je přece jedna z výsad dětství. Mimochodem, děti nejsou idioti, ale srandovně boží. Jako idioti se začínou chovat obvykle až v pubertě a během adolescence, ale to jim zase hormony a ne zcela hotový mozek³ vystavují omluvenku, kterou my dospělí nechceme přijmout, poněvadž už jsme zapomněli, že jsme byli stejný paka jako oni. V jádru měl ale kamarád pravdu. Stále zbývalo potenciálně několik miliard lidí, kteří se, notabene, idiotsky ještě množí dál.

Tato překážka mě ovšem nezastavila. Encyklopedie bude neúplná, takže v ní budou jen mnou vybraní a podle mě zajímaví idioti (i když to tak trochu popírá smysl encyklopedie). Takže soused z protějšího domu, který ani za celý svůj život nepochopil, že žlutý kontejner není určen na šlupky od brambor, se do mé knihy nedostane, ačkoliv jeho intelekt také není zrovna nejsilnější.

Hned na to se ale objevila další překážka. Koho vlastně považovat za idiota a koho ne? Podle Wikipedie je pojem **idiot** definován jako *zastaralé označení pro člověka postiženého těžkou mentální retardací (též slabomyslností či oligofrenií), tj. s narušenými psychickými funkcemi*. Jde tedy o jedince, který má velmi nízké IQ a jeho začlenění do

---

³ Oblast mozku, která se nazývá frontální kůra, „dospívá“ až kolem 25. roku života. To je jeden z mnoha důvodů, proč se během dospívání sice chováme jako oslové, ale i přibližně ve dvaceti dokážeme vyrobit „megaprůšvih“. Každý si na nějaký ten svůj určitě vzpomene.

společnosti je velmi problematické. Tento typ lidí do této knihy nepatří, protože se jedná o osoby postižené a z těch si neděláme veřejně srandu. Jinak by totiž hrozilo, že se s námi přestane bavit pěkná kolegyně z účtárny a šance sbalit ji na firemním večírku se smrskne na minimum.

Pojem idiot se mimo psychologii používá jako nadávka. Odborně řečeno, je to pejorativní výraz. Obvykle se tak nazývají lidé, kteří mají mnohem vyšší IQ a lepší schopnosti chápat své okolí, než udává lékařská definice pro jedince retardované, avšak svým chováním a činy si tuto nadávku vysloužili. Já se v této knize budu věnovat právě takovým pitomcům, kteří nebyli případem pro psychiatra z důvodu své mentální retardace, ale během svého života vyvedli nějaký pěkný kousek, takže si označení idiot (v pejorativním slova smyslu) zaslouží.

Do jedné poněkud nesourodé knihy jsem nacpal idioty tragické, komické i tragikomické. Naleznete tu idioty přihlouplé i vyložené zlé. Píšu o lidech všeobecně známých i lidech trochu zapomenutých. Najdete tu i jedince, kteří si až tak moc nezaslouží být považováni za idiota, ale jejich příběh bych nerad vynechal. Dokonce tu mám i jednoho čtrnáctiletého rytíře v boji s hloupostí a důvěřivostí, který je vyloženě antiidiotem. Jeho počin ale také nechci vynechat.

V další kapitole se podíváme do historie a později si zúžíme množinu idiotů, kteří do této knihy potenciálně patří. Následuje několik kapitol o tom, proč se chováme jako idioti a pak se vrhneme na seznam mých oblíbených idiotů. Před tím bych však chtěl ještě říci, že tato kniha nemá a nemůže mít ambici vám pomoci v tom, abyste nebyli za idiota

občas také. Může však trochu přispět k tomu, že si uvědomíte své minulé omyly a chyby a možná jich v budoucnu uděláte trochu méně.

CO JE HLOUPÉ CHOVÁNÍ A ODKDY SE HLOUPĚ CHOVÁME?

V knize se budeme zabývat všemožnými příčinami, které vedou k výsledku, který by šlo označit za hloupý nebo idiotský. Definovat, co už je idiotské chování, je zhora nemožné. Každý z nás provádí denně tisíce drobných či větších úkonů a každý z nich by šel provést jinak a dost možná lépe. Pořád se za něčím pachtíme, o něco se pokoušíme a někam směřujeme. A dost často něco děláme blbě, nestandardně anebo v rozporu s tím, co očekává naše okolí. Je ale velice těžké určit, co z toho už je za hranou racionality a normálnosti, přičemž oba tyto termíny bývají vnímány také velmi různorodě.⁴ Navíc, to, co někdo považuje za naprosto stupidní nebo neadekvátní, může být z jiného pohledu vlastně správné. Když se někdo chová hystericky nebo afektovaně, tak to nevnímáme pozitivně. Jenže tomuto člověku se toto chování může vyplácet, protože mu ostatní neodporují ve snaze vyhnout se dalšímu teatrálnímu výstupu. Podobně se nám nelíbí něčí přehnané podlézání, ale z pohledu člověka, který tím dosáhl povýšení nebo vyšší mzdy, to byla rozumná

---

⁴ A to je ta chvíle, kdy si autor této knihy měl říci, že psát dále je hloupý nápad, když si jako téma zvolil něco tak těžko uchopitelné. V jedné z dalších kapitol si popíšeme, že hňupem se můžete stát nejen, když něco (u)děláte, ale i když něco neděláte nebo s nějakou činností včas neskončíte. Psát knihu o tom, že několik miliard lidí udělá každý den nějakou hovadinu...

strategie. To, jak se navenek prezentujeme a co provádíme, abychom „ulovili“ sexuálního partnera, je další případ. O pár kapitol dál budu psát obšírněji o tom, co všechno proto děláme. Zvenčí se to jeví možná až groteskně, ale pokud uspějeme, vidíme to opačně. Definovat hloupé nápady a hloupé chování je prostě nadlidský úkol. Takže pro potřeby mého pojednání budu za idiotský nápad považovat vše, co výrazně vybočuje z normálu. Prostě vše, co vedlo k výsledku, který byl dostatečně za hranou očekávání a zároveň to nelze považovat za chytré. Ano, je to ta nejpříšernější definice v historii sepisování definic.

Stejně tak je nelehké popsat příčiny, které k blbému chování a blbým výsledkům vedou. Robert Sapolsky, pán převelice chytrý a vědec, který se věnuje antropologii, biologii, primatologii, neurologii, neuroendokrinologii a nejspíš jakékoliv vědě, která má předponu „neuro“, si pokládá ve své knize *Chování* otázku: „*Proč k danému chování došlo?*“ A sám na to reaguje: „*Výchozím bodem... ..je uvědomit si, že různé obory poskytují různé odpovědi – kvůli jistému hormonu, kvůli evoluci, zážitkům s dětstvím, genům či kultuře – a tyto odpovědi jsou... ..zcela provázané a žádná není nezávislá na ostatních.*“ A o pár set stránek dále ve své knize dodává, že biologie chování je multifaktoriální. Prostě řečeno, až uděláte nějaký průšvih, můžete se vylouvat na výchovu, geny, hormony nebo cokoliv jiného. Nic ale nevisí ve vzduchoprázdnu. Chování má mnoho příčin, všechno tak nějak souvisí se vším a všechno je také tak trochu otázka úhlu pohledu. I tohle je příšerná definice, a navíc tak strašně obecná, že do ní nacpete všechno. Vlastně to ani není definice. Spíš jde jen o příšerný výrok.

Kdy přesně člověk udělal první hloupost, nikdo nikdy nezjistí. Nejspíš to bylo ve věku, kdy pračlověk vyrobil jeden z prvních oštěpů a pak místo zvířete zabil omylem kamaráda, který se schovával v křoví. Vědci vám ani přesně neřeknou, kdy přesně můžeme začít mluvit o předchůdci člověka, kterého máme společného s šimpanzi. Kdy se cesty budoucího šimpanze a budoucího člověka rozdělili? Všeobecná shoda je na době před 5 až 8 miliony lety. Plus mínus nějaký nějakých sto tisíc let tam nebo zpátky. Před 2,4 až 2,8 miliony let, se už objevuje člověk z rodu Homo. Za práh, kdy se z lidoopů stali lidé, se považuje chvíle, kdy se začaly používat kamenné nástroje a mozek dosáhl objemu 600 cm³.⁵ Můžete si nastudovat i další naše prapraděděčky a praprastrýčky. Všichni ti Australopithékové nebo poměrně nedávní prabratranci neandrtálci jsou zajímavé čtení, ale odpověď na otázku, kdy byl realizován první idiotský nápad, vám to nedá. Jen možná nabydete dojmu, že sice po celé ty věky navyšujeme naši mozkovou kapacitu, abychom pak dokázali vyrobit maléry s monstrózním dopadem. Zkrátka naši prapředci se nám zdají docela hloupí, ale zas

---

⁵ Mozek dnešních lidí má objem zhruba 1450 cm³. Objem mozku byl vždy dáván do souvislosti s inteligencí a ačkoliv lze obecně říci, že tyto dvě veličiny spolu určitým způsobem souvisí, není možné odvozovat svoji větší moudrost od faktu, že mám o pár gramů mozkové hmoty více než někdo jiný. Tohle nechápal ve své době slavný paleontolog Edward D. Cope (žil v letech 1840 - 1897), který požadoval, aby jeho lebka byla posmrtně otevřena a mozek změřen. K témuž nabádal svého soka a konkurenta ve vědě a sice Othniela Ch. Marshe. Oba pánové byli nesmiřitelní rivalové a období jejich závodů ve výzkumu vykopávek se nazývalo „válkou kostí“. Cope chtěl posmrtně dokázat, že je chytřejší, a doufal, že bude jeho mozek větší. Marsh tuto soutěž o větší objem mozku ale nepřijal.

nedokázali vyrobit atomovou bombu, vrtnou plošinu, která po havárii zaplaví ropou celý Mexický záliv, nebo pesticid, který je karcinogenní.

Naše mozky se vyvíjely miliony let a paradoxně největší idiotské nápady přišly až ve chvíli, kdy jsme začali pořádně myslet. Miliony let se naši předchůdci snažili jen o dvě věci: sehnat něco k večeři a nestát se něčí večeří, a to alespoň do chvíle, než se stihneme rozmnožit a poslat tak naše geny příštím generacím. Tohle jsme řešili nejspíš instinktivně do chvíle, kdy se objevili první náznaky myšlení. Pak přišla změna. Řešili jsme totéž, jenže jsme se pokusili na to jít chytřeji. Více jsme komunikovali, kooperovali a plánovali a řekli si: Když vyrobím něco ostřejšího než klacek, tak antilopu zabiju snáze a když mi ten smrad'och, co je nalevo, tu antilopu nažene, tak je větší šance ji ulovit a pak se můžeme rozdělit. A když se se smrad'ochem odvedle rozdělím dnes, on to udělá zítra. Nejlepší investicí, jak lovec zamezí hladu v budoucnu, je uložit maso do žaludků ostatních lidí, říká Robert Sapolsky. Interpretovat to lze vznešeněji také jako **reciproční altruismus**⁶ a **minimalizaci rizik sdílením**. Teď si říkáte, kde jsou ty idiotské nápady, které jsem nakousnul v první větě tohoto

---

⁶ Tento pojem zavedl sociobiolog Robert L. Trivers už v roce 1971 a ani tohle není čistě lidský výmysl. Jen jsme ho trochu vylepšili. Netopýři, surikaty nebo třeba paviáni nám dokazují, že to v praxi fungovalo velice dobře dávno před námi. Ačkoliv je reciprocita důležitá, není jediným důvodem ke sdílení. Ten, kdo sdílí hodně, má lepší společenské postavení, image hrdiny a lépe shání sexuální partnery. To platí hlavně pro muže.

odstavce. Dostaneme se k nim o pár odstavců dál. Důležité je, že to byla právě kooperace (a s ní i konkurence, která je zmíněná níže), jež nám poháněla rozvoj mozků, abychom je použili v budoucnu i na kdejaké hovadiny a šílené nápady.

Když zabijete velké zvíře, je to hodně masa a to nesníte sám nebo v rámci vlastní rodiny. Konzervárenství a výroba ledniček tehdy nebyly ještě na nejvyšší úrovni. Takže se dělíte s tím, kdo vám při lovu pomáhal. Jenže takový mamut nebo žirafa je moc i na něj a celou bandu kámošů, co se kolem lovu motali. A tak nakrmíte celou tlupu, protože bránit horu hniječícího masa nemá smysl a navíc doufáte, že příště nakrmí oni vás, až se oštěpem netrefíte. Z mamuta se tak stává první forma veřejného statku, ještě než naposled vydechne. No jo, jenže když se tohle děje pravidelně, tak by stačilo zůstat doma a přijít na hostinu vždy, až bude po lovu. A to by moc nefungovalo. Za chvíli by nikdo nelovil a všichni by čekali, kdo to zařídí za ně. A tak si vy i ostatní namáháte kebuli a ukládáte si do ní, kdo vám co dal minule, kdo pomáhal hodně a kdo se flákal, a podle toho se snažíte usměřňovat dělení větší kořisti i drobné výpomoci, kterým se říká půjčka za oplátku. Jako bonus občas nějakou tu pěknou flákotu masa vyměníte za sex s ženou lovce, který se už druhý den snaží dohnat s jinou partou kumpánů buvola v dostatečné vzdálenosti od tábořiště. Podobnost se zálety v moderní společnosti, kdy je manžel na služební cestě, je určitě čistě náhodná. Všichni se navzájem podporují i tak trochu hlídají. A máme tady systém, který perfektně vyrovnává výkyvy v úlovcích jednotlivce, rovnoměrněji distribuuje jídlo mezi celou komunitou,

dává všem jistoty a (a to je velmi důležité) vytváří složité vztahy. Mozek má hodně práce.

Minimalizovat potenciální nedostatek sdílením potravy, materiálů i informací jsme postupně dokázali nejen mezi jednotlivci v rámci vlastní skupiny, ale docházelo i ke sdílení mezi kmeny, klany a osadami.⁷ Vzájemné zvaní na hostiny v době hojnosti a výpomoc v době nedostatku byly také výhodné. Dnes si v případě hladomorů a živelných pohrom pomáhají celé státy i mezinárodní instituce. I v současnosti předpokládáme reciprocitu a ten, kdo pomáhá, očekává, že mu bude také pomoheno, bude-li třeba. Jako občané už riziko sdílíme z velké části skrze pojišťovny a stát. Korporace případný neúspěchu rozloží mezi akcionáře. Vraťme se ale zpátky v čase.

Spolupráce nás začala posouvat stále dál. Homo habilis uměl spolupracovat nejspíš v tlupách maximálně do 30 členů, Homo erectus to dotáhl možná až na 50. My se dostali k číslu 150, které je dnes mnoha lidmi považováno za magickou hranici efektivní spolupráce.⁸ Toto tzv. **Dunbarovo číslo** bylo později

---

⁷ Toto sdílení potravy dokazují archeologové mimo jiné i tím, že potvrdili existenci zbytků jídla z jednoho uloveného zvířete u více ohňů.

⁸ Tyto hodnoty jsou odvozovány z relativní velikosti neokortexu, což je objem neokortexu vydělený objemem zbytku mozku. Tato velikost koreluje s počtem členů sociálních skupin u primátů. Jakmile se skupina rozroste na přibližně 150–200 jedinců, efektivní komunikace začíná selhávat a skupina se může začít dělit. V takovém případě vzniká potřeba určité formy organizační struktury, která účinně usměrňuje informační toky a potlačuje rivalitu mezi podskupinami. To vede

zpochybňováno, protože naše schopnost udržovat sociální vztahy je dost individuální, ale dá se říct, že v průměru a přibližně to platí. Dodnes se vyrovnáváme s problémy, jak kooperovat v rámci velkých společenství jako je město, národ nebo celé lidstvo. S rostoucí kooperací přišel i širší altruismus⁹, který se nevyvinul ani tak jako něco z humanistického pohledu vyššího a mravního, ale právě jen jako nástroj vzájemnosti. Urvat všechno a na ostatní se vykašlat je výhodné krátkodobě, rozdělit se a pomáhat je výhodné dlouhodobě. A naše tlupy se tak naučily nejen spolupráci, ale i trestání vyčůraných hajzlíku, kteří se na společném díle nepodílí, ale koláč by porcovat společně chtěli. Na odhalování podvádění jsme si vytvořili dostatečnou a nemalou citlivost. Podvodník by ohrožoval koherenci a v krajním případě tak i dokonce přežití celé skupiny. I dnes vidíme, že když se někdo třeba v zaměstnání snaží svým povinností vyhnout, tak je brzy odhalen kolegy, padne v jejich nemilost a je obvykle „naprášen“ svému nadřízenému nebo jinak usměrněn. Sobeckost se od této doby odsuzuje a podvodníci se kárají, ostrakizují

---

k vytváření pravidel (zákony), existence třetí strany pro trestání (soudy, policie) a rozvoji náboženství, které definuje pojmy dobra, zla a morálky.

⁹ Kromě recipročního altruismu je silným a stálým zdrojem tohoto chování i příbuzenský altruismus, který nás vede k podpoře jedinců spřízněných, a to v hlavní míře dětí (našich i našich blízkých příbuzných). Biolog by řekl, že se snažíme zvýšit šance na rozšíření našich genů. My ostatní to vnímáme tak, že prostě podporujeme rodinu a zdá se nám to přirozené. Míra podpory klesá s mírou příbuznosti. Bratranec z druhého kolena je pořád víc než cizí člověk, ale s vlastním bratrem se měřit nemůže.

a v některých případech zabíjejí. Mravnost je určitý druh reciproční směny, věřil ekonom Adam Smith, který ještě před tím, než se stal ekonomickou superstar, sepsal *Teorii mravních citů*. Morálka vznikla spontánně z vzorců chování a jejich hodnocení prochází stále evolucí.

A protože každý rub má svůj líc a každý klad má i zápor, tak po pozitivním vyprávění o spolupráci nakousněme i opačné chování. Řešení složitých sociálních problémů, intriky, manipulace, taktizování a podvádění také rozvíjely naše myšlení, jazyk a ve svém důsledku i hardware zvaný mozek.¹⁰ Největší hrozbou člověka nejsou hlad, prostředí a dravci, ale zase jen člověk, který svádí kompetici v rámci vlastního druhu.¹¹ Zakládání koalic, mocenské boje, snaha někoho přehytračit nebo porazit jakýmkoliv způsobem nezůstávala za kooperací a altruismem pozadu. Boj dobra a zla a představy o ušlechtilých rovnostářských divoších nebo krutých zaostalých barbarech jsou věčné téma. Kooperace a konkurence mají v životě asi podobně silnou váhu a neustále mezi nimi oscilujeme.

Vraťme se ale k pokroku. Naše získávání potravy a obrana před predátory byla díky vyvinutějším mozům propracovanější a

---

¹⁰ V této souvislosti se mluví o hypotéze sociálního mozku nebo hypotéze machiavelistické (či machiaveliánské) inteligence.

¹¹ Nejen člověk se potýká s vnitrodruhovou konkurencí. Evoluční biolog Jan Zrzavý nám v knize *Jak se dělá evoluce* sděluje: „...že, čím jsou si organismy bližší, tím víc se překrývají jejich životní potřeby a tím víc si konkurují. *Mys si možná konkuruje s vrabcem o zrní, ale určitě si konkuruje s jinou myší absolutně o všechno, a jsou-li to dva myšáci, konkurují si ještě k tomu o myš opačného pohlaví.*

efektivnější. A najednou byl čas řešit i jiné věci než nás prázdný žaludek a ty otravné lvy, co nás pořád chtějí sežrat. Naučili jsme se využívat oheň a už jsme netrávili denně pět nebo i více hodin žvejkáním těžko požitelných parodií na jídlo, ale stačilo něco upéct a slupnout to jako malinu. Šelmy se nám díky naším hořícím vatrám začaly více vyhýbat. Mozek měl více energie, protože už jí nebylo tolik potřeba pro naše střeva a žaludek.¹² A začali jsme vymýšlet a vymýšlet: lepší oštěp, chýše, ozdoba z jeleních zubů, hrnčířský kruh... knihtisk, auto, mobilní telefon. Děly se úžasné věci a s nimi i přešlapy, omyly, chyby a fatální selhání.

A pak jsme udělali ještě jednu skopičinu. Začali jsme mluvit o věcech, které neexistují. Zvířata spolu komunikují o potravě a nebezpečí nebo si navzájem navrhuji páření. My jsme zavedli cosi, čemu se říká **jazyk fikce** a povídali jsme si o **imaginativních věcech**. A tak přišla i hromada slov o bozích, nadpřirozenu, tajemných silách a později i o Šivě, Apolónovi a Ježíšovi (no, ten zřejmě existoval, ale byl trochu jiný, než se píše v Bibli), bohu Slunce, posmrtném životě, andělech nebo mimozemšťanech. To nám dalo schopnost sdílet společné sny, hodnoty a představy a držet nás pohromadě v cestě za velkými cíli. Taky se to dalo použít na okrádání věřících, slibování rájů plných neposkvřených panen nebo jakékoliv jiné lhaní a mazání medů kolem huby. Společně sdílené ideály, normy, mýty a příběhy nám

---

¹² Za ty statisíce let se nám adaptovala trávicí soustava na tepelně upravenou stravu. Vaření nebo pečení potravin zvyšuje množství energie dostupně z jídla o několik desítek procent.

později pomohly vytvořit říše, státy a civilizace. Stavěli se katedrály, přeřady a města, lidé měli víru a sílu, ale také ochotu se nechat přesvědčit, že odkráglovat někoho, kdo věří v jiné bohy a ideály, je v pořádku a že můžete s letadlem plných lidí narazit do mrakodrapu a ještě budete odměněni.¹³

Lidský mozek je v porovnání s mozky zvířat poměrně nákladná hračka. Pokud zrovna nespoutujete, manuálně nepracujete nebo nekopulujete, tak spotřebuje zhruba 18 až 25 % vaší energie a možná podstatná část této energie padne na úplné kraviny. Šimpanzovi stačí nějakých přibližně 8 %, některým živočichům ještě mnohem méně. Možná, že na každý úžasný nápad připadá 10 nebo 100 nápadů naprosto neúžasných, ale tak to asi prostě chodí. Klinický psycholog Samuel West si dokonce otevřel putovní Muzeum neúspěchu, které zobrazuje příklady naprostého selhání v oblasti inovací. On sám věří, že neúspěch je hlavním prvkem při vymýšlení nových technologií. Metoda pokus/omyl je stará jak lidstvo samo.¹⁴ Ostatně, kdyby člověk

---

¹³ Náboženství je pravděpodobně náš nejnápadnější kulturní vynález, který je neuvěřitelně mocným katalyzátorem našeho nejlepšího i nejhoršího chování. Tuto krásnou větu jsem bohužel neřekl já, ale prozíravý Robert Sapolsky.

¹⁴ Edison otestoval 6000 materiálů, než našel ten pravý na výrobu uhlíkového vlákna do žárovky. Udělat 5999 omylů na 1 úspěch je už slušná porce. Inovace a vynalézání není často o náhlých záblescích nápadů, ale o trpělivém testování a odškrtování si dlouhého seznamu slepých uliček. Sám Edison tvrdil, že vynález je 1 % inspirace a 99 % potu. V jeho se „vynálezeckém byznyse“ zaměstnanci tvrdě dřeli a prováděli desetitisíce pokusů. Tento postup dnes není vůbec výjimečný. Farmaceutické firmy našly způsob, jak syntetizovat a rychle testovat tisíce substancí, aby našli tu pravou. Dnes máme supervýkonné počítače, a tak se metoda pokusů a omylů vlastně stala

nedělal chyby a nepomohla mu náhoda, tak dnes možná nemáme penicilin, kardiostimulátor, viagru, botox, cornflaky, teflon, mikrovlnku, šampaňské a asi bambilion dalších věcí. (Soudě podle evoluční povahy pokroku bychom je nejspíš stejně časem měli.) Neuvěřitelné množství vynálezů vzniklo omylem, přehmatem nebo dokonce lajdáctvím.

I taková ikona superintelligence, jako byl Albert Einstein, se pletla, když například nevěřil v existenci černých děr. Geniální astronom Edmund Halley zas přišel s teorií o duté Zemi s vnitřními soustřednými skořápkami, které měly vlastní atmosféru. Charles Darwin publikoval teorii pangeneze, která říkala, že i vlastnosti získané během života rodičů se dědí na potomky. Marty Cooper, který se zásadně podílel na vývoji mobilních telefonů, tvrdil, že mobily rozhodně nenahradí lokální telefonní síť. A Ken Olsen, jenž byl průkopníkem v rozvoji osobních počítačů, si stál za tím, že neexistuje žádný důvod, proč by lidé měli mít počítače doma. Chybovat, plést se, nemýt odhad a rozhled je prostě lidské. A nejen lidské. Celý okolní svět je plný selhání, zhroucení, katastrof, chaosu, náhodných a často i neúčinných mutací a neúspěšných pokusů. Od úrovně mikročástic přes buňky, větší organismy a ekosystémy až po planety a hvězdy. Dokonce i celý vesmír může jednou skončit velkým

---

v mnoha oborech běžnou rutinou a testy se provádějí v počtech, které si ani neumíme představit.

„křachem“. Svět bez chyb, omylů a trapasů by navíc byl přílišně fádní a nudný. Takže se na ten svět podívejte máma očima, jestli chcete.

KDO JE IDIOT, KDO KLIKAŘ A KDO SRÁČ?

Ještě než se pustíme do dalšího čtení, musíme si vymezit, kdo je idiot v pejorativním slova smyslu a kdo je prostě sráč (toto slovo má jistě jen pejorativní smysl a není medicínskou diagnózou). Já za sráče považuju každého, kdo chtěl úmyslně hodně ublížit a to se mu také podařilo, zatímco idiot je spíš ňouma, jehož cílem není primárně páchat zlo. V této knize určitě nenajdete Adolfa Hitlera nebo Josifa Stalina. Je samozřejmě otázkou diskuze, zda to byli idioti nebo sráči. Podle mě byly nejspíše oboje podobně jako třeba Mao Ce-tung¹⁵, který si nechal říkat „Velký kormidelník“ a vkormidloval miliony lidí do nepopsatelné bolesti nebo dokonce záhuby. Stejně tak třeba Saloth Sar známý jako Pol Pot, který mimo jiné zrušil peníze a obchod, zakázal rybolov a nutil děti, aby rodičům říkaly „strýčku“ a „teto“. Kromě toho nechal zabít asi 2 miliony lidí, což z něj dělá proti třem výše uvedeným diktátorů žabaře, ale to zjevně jen proto, že

---

¹⁵ Diktátoři jsou sice velmi vytíženi likvidací opozice, ale často si najdou čas a vynaleznou nějakou tu šílenost, která (kdyby nebyli v první řadě diktátoři) by jim zajistila místo i v mé knize. Maa si tedy dáme alespoň do poznámky pod čarou. Přišel totiž koncem 50. let minulého století s nápadem vyvraždit všechny vrabce v Číně. Možná ho nebavilo vraždit pořád jen lidi, a tak v rámci boje proti čtyřem škůdcům (vrabce doplnili ještě krysy, komáři a mouchy) miliony Číňanů vraždili vybrané „čtyři metly“, které byly považovány za přenašeče nemoci a ujídače úrody. Vrabců padlo něco kolem miliardy a prakticky z Číny zmizeli. Soudruzi si ovšem nějak neuvědomili, že vrabci v první řadě jedí hmyz a obilná semínka nejsou jejich hlavním zdrojem potravy. V důsledku vybití vrabců se nekontrolovatelně rozmnožili housenky a sarančata, což na úrodu mělo neblahý vliv. V té době byl zrovna tak trochu hladomor, takže, ejhle, chybička se vloudila. Byl zahájen dokonce dovoz vrabců ze Sovětského Svazu, ale v danou chvíli už to nestačilo.

Kambodža je na rozdíl od Ruska, Číny a Německa malá země a víc lidí se už tehdy asi zabít nedalo.

Rovněž v mých textech nenajdete žádné teroristy, masové vrahy, zabijáky bez ohledu na to, zda šlo o lidi vysoce postavené nebo se jednalo o pomatence bez vlivu, moci a prestiže. Nepřečtete si tu o Charlesovi Mansonovi, Che Guevarovi a nenajdete zde „doktora“ Mengeleho. O těch už bylo napsáno dost. Budiž jim všem země nesmírně (řekl bych až zasraně) těžká! V dalším textu se pokusím vulgarismy omezit. Nevím, jestli se mi to podaří. Každopádně, mluvíte-li o Hitlerovi nebo Stalinovi, těžko se hledají slova krásná nebo aspoň citově neutrální, pokud tedy nejste příznivcem fašismu, komunismu nebo jiného „ismu“, který vede ke ztrátám životů, svobody a důstojnosti. To by z vás v mých očích dělalo adepta na zařazení do druhé části této knihy.

Další skupinou lidí, které se v knize takřka vyhnu, jsou historické postavy, které by se s trochou nadsázky daly nazvat jako proklatě šťastní idioti nebo idioti „klikaři“. Nebudu zde tedy psát o takových lidech, jako byl Kryštof Kolumbus, který si prostě blbě vypočítal obvod Země, na což byl nejspíš i upozorněn. Poté, co si popletl arabské a italské míle, dotáhl idiotský nápad dojet do Asie až ke zdárnému objevu Ameriky. To mu sice přineslo kromě jiného i nehynoucí slávu, ale také to v důsledku přivedlo většinu původních obyvatel (ani ti nebyli původní, ale to je jiná historie) do kolosálního průšvihů a většina z nich zemřela na „euroasijské“ nemoci nebo byla prostě zabita. Evropani z toho omylu vytěžili naopak kupu zlata,

brambory, tabák a zřejmě i syfilis. Takže vlastně těžko říct, jak moc velká klika to byla. Na druhou stranu, dřív nebo později by tu Ameriku stejně někdo našel.

Pár výjimek se sice tady najde a nějaký ten sráč a klikař se nám předvede, ale nepůjde o lidi známé široko daleko. Prostě to bude takové vyzobávání třešniček z dortu. Prostě řečeno stručně: Slavné osoby, které mají na rukou hektolitry krve nebo se staly s přičiněním štěstěny slavnými na věčné časy, popisovat nechci a nebudu.

IDIOTI VZDĚLANÍ I ANALFABETI

Jak jsem psal už na počátku knihy: Každý je občas idiot! Už nositel Nobelovy ceny za ekonomii Herbert Alexander Simon prokázal, že je nereálné, abychom se chovali čistě racionálně. Řada psychologů a dalších odborníků to pak na mnoha případech potvrdila. To znamená, že je asi jedno, jestli máte IQ šachového velmistra nebo místo mozku zeleninu. Idiotem se můžete v očích svého okolí stát kdykoliv. Pokud nejste zrovna Einstein, lidé to vesměs očekávají a snad i chápou. Pokud jste vzdělanec nebo se tak tváříte, je vaše idiotství o to více humorné a pikantní. Každý se ale někdy dostane do situace, kdy jedná iracionálně až idiotsky nebo alespoň pronese nějakou nebetyčnou blbost.

Jistý věhlasný matematik a fyzik jménem Wiliam Thomson, který je známý spíše jako lord Kelvin, byl velice inteligentní člověk. Určitě ho znáte hlavně kvůli jednotce pojmenované po jeho šlechtickém jménu.

On toho vymyslel mnohem více a o jeho moudrosti není pochyb. Přesto dokázal roku 1895 prohlásit, že létající stroje těžší než vzduch jsou nemožné. Stačilo osm let, aby to bylo vyvráceno. I mistr tesař se utne.

Roku 1942, v údobí, kdy japonská armáda drtila ne jeden asijský národ a sváděla boje s Američany, Brity a mnoha dalšími, se například na scéně objevil jistý Cunekiči Komaki. Tento jistě věhlasný profesor geografie na Tokijské univerzitě přišel s návrhem, aby se Evropa a Afrika považovala za součást Asie. Ameriku pak nazval „Východní Asii“ a Austrálii „Jižní Asii“. Všechny světové oceány jsou propojeny, a tudíž by se podle něj měly jmenovat „Velké Japonské moře“. Zda byl za idiota pro někoho už tehdy, nevím. Každopádně to byl jistě velmi vzdělaný a vážený člověk. Přesto vymyslel takovou koninu.

Když roku 1954 tehdejší předseda americké komise pro jadernou energetiku Lewis L. Strauss prohlásil, že energie z jádra bude v budoucnu tak levná, že se jí nevyplatí měřit, byl to jen špatný odhad. Možná trochu naivní. Když však jeho nástupce Glenn T. Seaborg, mimochodem nositel Nobelovy ceny za chemii, v sedmdesátých letech začal rozvíjet teorie o tom, jak jádro změní svět k nepoznání a pomocí jaderných výbuchů vystavíme podzemní města a divoká příroda se opět vrátí na povrch země, který navštívíme kdykoliv po krátké jízdě výtahem, ukázalo se, že idiotem se může stát i nobelovkou ověčený vědec. Nutno poukázat na to, že takové divoké nápady mělo tehdy mnohem více vědců, což mě přivádí k myšlence, že nejen velcí geniové bývají za svého života

nepochopení, ale i idiotské nápady bývají odhaleny často dlouho poté, co jejich autoři odkráčí do věčných studnic moudrosti.

Posuňme se téměř do přítomnosti. Ani odbornost v oblasti teologie a hluboká víra vás od idiotských nápadů neuchrání. Říká se, že víra uzdravuje. Někdy to platí, ale spoléhat na to není nejchytřejší. Iránský ájatolláh Hášem Bathájí-Gólpajgání roku 2020 prohlásil, že je infikován korona virem, ale uklidnil všechny, že provádí léčbu islámskou medicínou. Zemřel poměrně brzy. Problém určitě nebyl v islámu, ale v tom, že si nenaordinoval medicínu, které se říká evidence-based-medicine (česky medicína založená na důkazech), jíž se myslí medicína postavená na momentálně nejlepších prokázaných znalostech. Jsem si jist, že podobně jako islámská medicína by dopadla i medicína buddhistická nebo křesťanská, i když nepopírám, že víra v uzdravení může velmi pomoci.¹⁶

Zůstaňme v roce 2020. Jistý italský pár se toho roku vydal na lodi potvrdit teorii, že Země je placatá. Tito dva Benátčané, prodali auto a na Sicílii za utržené peníze koupili loď. Následně se pokusili doplout na ostrov Lampedusa, protože kdesi tam by měl podle nich být okraj světa. Nepodařilo se jim však najít ani Lampedusu, ani okraj ploché

---

¹⁶ Nejen samotná víra člověka posiluje, ale významný je i vliv celého společenství věřících. Americký sociolog věnující se náboženství Rodney Stark věří, že křesťanské hodnoty milosrdenství a lásky vedly k vzájemné lékařské péči (byť pohledem dneška velmi primitivní), v jejímž důsledku byla míra přežití mezi křesťany v dobách morových ran vyšší. Epidemie v roce 160 a 251 tak křesťané ve starém Říme zvládali lépe než ostatní, což vedlo k dalšímu rozvoji tohoto náboženství.

Země. Zato si je našla pobřežní stráž a byla na ně uvalena karanténa, ze které se pokusili dvakrát utéct. Zřejmě nešlo o superinteligentní lidi ani vzdělance z akademického prostředí. Přesto je jejich výkon obdobně idiotský jako názvosloví japonského geografa, léčba iránského duchovního nebo vize amerického chemika.

Naše inteligence a znalosti do značné míry ovlivňuje to, zda se zachováme jako hlupáci nebo ne, ale mnohem důležitější je vlastnost, kterou psychologové nazývají **kognitivní styl**. Jedná se tedy spíše o to, jakým způsobem stanovujeme svůj úsudek a jak při tom využíváme svoje znalosti, zkušenosti a dovednosti. IQ je dost možná trochu přeceňované „číslo“.

IDIOT NEBO CELÉ SPOLČENÍ HLUPCŮ?

Idiot často nebývá sám. Obvykle si najde za kamarády další idioty a působí pak spolu. Mnoho idiotů tak zvládlo udělat nějakou příšernou, když se spojili. Někdy také dochází k tomu, že se jako idiot chová celý dav nebo dokonce celý národ. Ostatně tím se také zabývalo mnoho psychologů a sociologů a v praxi to využil ne jeden diktátor nebo populist. Takových velkým či menších spolčení hlupců ¹⁷ bylo v historii také mnoho.

---

¹⁷ Mimochodem, pojmem *Spolčení hlupců* narážím na název humorné knihy od J.K. Toola, kterou si určitě přečtěte.

Být idiotem je prostě lepší, když je vás idiotů hodně pohromadě. Americký makroekonom Jeremy Stein, který se zabýval stádním chováním investorů a investičních poradců, to shrnul výstižně těmito slovy: „*V podstatě jde o to, že když uděláte něco pitomého, ale všichni ostatní udělají tutéž pitomost současně, lidé vás nebudou považovat za pitomce a vaši pověsti to neuškodí.*“ To podle mě platí ale jen do určité míry. Existují věci, které jsou natolik stupidní, že ani schovávaná v davu idiotů vás cejchu kreténa nezbaví. Mezi stupidním investováním a stupidním členstvím v Ku-Klux-Klanu je trochu rozdíl. Být členem jednotek SS je trochu jiný level, než se stát součástí množiny investorů, kteří udělali stejně hloupou sérii investic.

Krásnou ukázkou, kdy se najednou na jednom místě zjeví idiotů tisíce nebo dokonce až miliony bývají války. Je pravdou, že obvykle v čele této párty bývá jeden či více arciidiotů, ale i tak jde o jeden velký sjezd idiotů (z nichž se mnoho účastníků stalo idiotem nedobrovolně). Občas se takové dobrodružství úplně zvrtné, což u akce typu „zabij hodně lidí“ asi není takové překvapení. Ono se to vlastně zvrtné skoro vždycky.

Nádherným příkladem je nechvalně slavná čtvrtá křížová výprava. Úkol zněl jasně: Dobýt Jeruzalém a pokud možno pozabíjet blíž neurčené množství muslimů. Jenže akce se vykojčila už na začátku a kvůli zajištění financování se křížáci vrhli nejdřív na blízký přístav Zadar. Poznámka: Zadar neleží ve Svaté zemi, ale v dnešním Chorvatsku a muslimové tam tehdy žádní nebyli. Papež neměl radost. Zadar byl vypleněn, ale finančně to nevyneslo až tak moc, a tak se

udělala ještě jedna významnější odbočka: Cařihrad. Za dobytí města a určitou změnu ve vedení měli kluci z křížové party od jistého Alexia Angelose slíbenou poměrně zajímavou sumu. Poznámka: Cařihrad neleží ve Svaté zemi, ale v dnešním Turecku. Pro ty, kteří trochu plavou v zeměpisu a dějepisu, jedná se o dnešní Istanbul, ale tenkrát tam muslimové nebyli. Město bylo centrem tehdejší Byzantské říše. Papež neměl radost. Město bylo obsazeno, vedení vyměněno, ale prachy křížáci žádný nedostali. Pak následoval jeden palácový převrat s ním další změna ve vedení a prachy stále v nedohlednu. Křížová parta tedy vzala město znova útokem a vydrancovala ho poměrně efektivně. Po čase byla párty rozpuštěna a jelo se domů. Na Jeruzalém a muslimy se zapomnělo a papež opět neměl radost.

Existuje něco, čemu se říká **skupinová dynamika**. Díky ní dochází často ke zvětšení zkreslení našeho pohledu na aktuální problém nebo diskutované téma. Každý z nás má tendenci naslouchat lidem, kteří mají podobný názor a dále pak lidem, kteří jsou výrazné osobnosti. Obvykle za osobnosti považujeme lidi s podobnými názory a postoji, takže se tyto dvě skupiny překrývají. Samozřejmě se sebevědomý vůdce nám blízkého názorového proudu také často plete a my se společně s dalšími lidmi na této vlně svezeme. Pak tu máme idiotů hned zástup.

Z prosperující komunity nebo národa se může stát praktický homogenní pytel idiotů i díky tzv. **tragédii obcíny**, častěji možná známé jako tragédie obecní pastviny. Označujeme tak *situaci, kdy je určitý omezený zdroj sdílen několika jednotlivci, neboli obcínou, a ti se při*

jeho využívání snaží maximalizovat svůj osobní užitek. Tato snaha ovšem v konečném důsledku může vést k nenávratnému vyčerpání daného zdroje (erozi surovinové základny), a tedy ke snížení užitku všech jednotlivců (tragédií). Tímto děkuji Wikipedii za možnost bezpracně okopírovat text a ušetřit si minutu klapání do klávesnice.

Je jasné, že každý chce maximalizovat svůj zisk, tím však postupně snižuje výnos celé pastviny, která je stále více přetěžována, a nakonec může dojít i k celkovému kolapsu zdroje. Americký ekonomický novinář John Cassidy rád mluví o **racionální iracionalitě**, kdy racionální chování na úrovni jednotlivce vede k iracionálnímu chování celku. Dá se to ale také pojmenovat **sociálním parazitismem**, když jedinec upřednostňuje svoje krátkodobé zájmy před dlouhodobými zájmy skupiny nebo koalice. Často se v souvislosti s tragédií občiny jmenuje Velikonoční ostrov, kde po úplném odlesnění došlo ke kolapsu. Proč káceli dál, když už pomalu nebylo co? To jim to sakra nedošlo? Dost možná došlo, ale pak už se každý snažil urvat to poslední, co zbylo, pro sebe, což bylo z jeho pohledu racionální. Kdyby to neudělal on, udělá to někdo jiný. Ostatně kdekomu už taky došlo, že naše planeta je taky ostrov, okolo kterého je místo moře vesmír a z velké části se k ní chováme jako k obecní pastvině. Proč krucinál pokračujeme? Ano, z tohoto pohledu tu máme racionálních idiotů několik miliard.

Poznámka na závěr: Řešením této tragédie je samozřejmě nějaké forma regulace. Levičáci, neradujte se, velmi často to dopadne špatně a pravidla se obchází. Druhým řešením je privatizace obecní pastviny,

protože soukromý majitel si důsledky svého počínání nese sám. Jasně definovaná vlastnická práva v mnoha případech přinesla lepší výsledky. Pravičáci, taky se neradujte. Kolaps může přijít i přesto a nevybírá si podle politické orientace. A třetí řešení je nejelegantnější. Stačí se prostě domluvit. Idealisté, neradujte se. Tohle řešení je použitelné jen na úrovni malých komunit do přibližné velikosti zmíněného Dunbarova čísla. Příklady samosprávného využívání zavlačovacích systémů a jiných statků ukazují, že v malé komunitě, kde se ctí pravidla, to jde. Tam, kde není anonymita a je určitá sociální kontrola a soudržnost, se lidé umí zachovat racionálně¹⁸.

Skupinovou idiocií se však v této knize podrobně zabývat nechci, i když v následujících kapitolách se jí dotknu ještě mnohokrát. Encyklopedie bude o jednotlivcích. Nejdříve si však řekněme, proč se vlastně chováme jako idioti.

---

¹⁸ Proto také komunismus, kde je všechno všech, nemůže nikdy na úrovni států prosperovat. Když se jednotliví aktéři vzájemně neznají, těžko odhadnou, kdo se jak zachová a všichni mají sklon se chovat více sobecky. Na úrovni velmi malých komunit může (ale nemusí) společné vlastnictví přežít bez úhony. Obdobně je problém ochránit celosvětový oceán a planetární atmosféru, což jsou vlastně také takové obecní pastviny. Do hry vstupuje přes 8 miliard fyzických osob, skoro 200 států a dost těžko odhadnutelný počet osob právnických s různým vlivem. V tomto počtu se dohody dělají těžko a ještě hůře se vynucuje jejich dodržování.